CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.37

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:91, 2017/3

BİR 'KUM SAATİ ZAMANINDA' YAŞAMAK: BÜYÜLÜ DAĞ

Mevlüt ÖZBEN**

GİRİŞ

Saate bağ(ım)lı yaşamın merkezi olan kentler modern yaşamın da kalbi olmuştur her zaman. Yıllık takvimlerden çalışma saatlerine, okul saatlerinden ulaşımın tarifeli saatlerine kadar modern yaşam, belirli dilimlere bölünerek zamanlandırılmıştır.

Uzamdaki herhangi bir yol gibi modern zaman ve yaşamın da bir istikameti vardır. Kişilerin, zamanla birlikte hep 'ileriye' gitmeye teşvik edildiği bu toplumlarda zaman eskiden yeniye doğru ilerlemekte ve modern insan, 'yapısı' olan bir uzam ve zamanda yaşamaktadır. Öyle inanılmaktadır ki, bu belirlenmiş yapıda, yani modernliğin uzam ve zamanında her bir adım bir sonrakini getirecek ve böylece ilerleme sağlanarak başarıdan başarılara koşulacaktır (Bauman, 2013, ss.127-128); modernliğin alameti farikası olan 'yeryüzü cenneti'ne kavuşulacaktır.

Bugün, zamanın vektörel bir doğasının olduğuna ve belirli bir istikamete doğru ok gibi aktığına inanılmıyor artık. Ne 'ileri' ne de 'geri'; postmodern arzu, zamanın akışını süreğen bir şimdide dondurmak (Bauman, 2013; ss.131-142) istiyor. Yeryüzü cenneti ise çoktan unutuldu.

Bu çalışmada geleneksel, modern ve postmodern zaman algılarından faydalanılarak Thomas Mann'ın 'Büyülü Dağ' romanını, eserin geçtiği mekân olan 'yukarısını' (Davos'taki Berghof Sanatoryumu) inşa etmeyi deneyeceğimiz "kum saati zamanında yaşamak" konsepti üzerinden incelemeye çalışacağız.

* Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü – mozben@atauni.edu.tr

Bir Kum Saati Zamanında Yaşamak: Büyülü Dağ

Kum saati zamanı, ölçülebilen, ama dilimlere bölünemeyen ve her bir çevrimle tekrar tekrar başa dönülebilen bir döngüsel zamana göndermede bulunur. Bu zaman, modernliğin mekanik saatinin doğrusal zaman anlayışından farklıdır. Kum saatinin her bir çevrimi tüketmeye ve tükenmeye ayarlanmış olmakla birlikte tekrar çevrime de hazır hale geliştir. Kum saatinde boğumun aşağısındaki dolulukla yukarısındaki boşluk arasındaki fark, bir dahaki çevrime kadardır; tıpkı gündüzün ışıltısının gece oluncaya kadar sürmesi gibi.

Modern öncesi kültürlerin döngüsel zaman kavrayışı ile bakıldığında günlerin, haftaların, hatta ayların birbirinden bir farkı yoktur. Öyle ki, değişen mevsimler bir daha gelmek için geçerler. Oysa modern kültürlerin doğrusal zaman kavrayışında geçip giden aynı zamanda yitip gidendir.

Kum saati zamanı, zamanın başat bir iktidarca zapt edilmediği, tahakküm kurma aracı olarak kullanılmadığı ve insanların her seferinde daha fazla hızlı olmaya zorlanmadığı sakin zamanlarda yaşamakla da ilişkilendirilebilir. Mann'ın (2014, s.337) 'Doktor Faustus' adlı romanındaki şu diyalog söylemek istediklerimizi oldukça net bir biçimde dile getirmektedir:

"Unutma ki, kum saati çevrildi, içindeki kızıl kum inceden, incecik boğumdan akmaya başladı –şimdilik sadece başladı. Yukarıya oranla, aşağıda biriken fazla bir şey yok sayılır. – Zamanımız var; yeterince; önceden hesaplanamayacak kadar; sonunu düşünmeye gerek bırakmayacak kadar…"

İnsanların yaşama dünyalarından bilgi anlayışlarına kadar pek çok alanda tayin edici olanın, zaman ve mekânı aşan kutsal ilkelere dayalı olduğu tradisyonel dönemde zaman, 'tarihsel bir zaman' değildir. 'Oluşum' deneyimi ise yoktur. Burada oluşum ve zaman doğrudan 'zaman-üstü' olana bağlıdır. Bu anlayış gereğince zaman bir nicelik değil, niteliktir; bir ses değil, bir ritimdir. Tek düze ve belirsiz bir biçimde akmaz; aksine her an'ın bir anlam ve işlev taşıyan dönemleri, süreçleri vardır bu zamanın (Evola, 1994, ss.225-226). Kum saati zamanı da, benzer şekilde, bir nicelik değil, nitelik olarak yaşanılan bir zaman anlayışına dayanır. Modernliğin kurulmuş, maddeleştirilmiş, şablonlanmış ve çok sayıdaki buyrukları içinde hazır ve nazır şekilde her yerde var olan katı parametrelerine düğümlenmiş "dizge zamanından" (Chesneux, 2015, s.28) farklı olarak kum saati zamanı daima yeniden başlamaya ayarlıdır.

Thomas Mann'ın (2014) Büyülü Dağ adlı iki ciltlik romanı beş aydır yukarıda, yani Davos köyüne yakın Berghof Sanatoryumunda kalmakta olan kuzenini (Johaim) ziyarete giden ve buralara gelmişken üç hafta kalarak güç depolamak amacında olan Hans Castrop'un yaşadıkları üzerine kurgulanmış. Romanın temel vurgularından zaman konusu, romanın başkahramanının (H. Castrop) üç hafta için geldiği sanatoryumda yedi yıl kalması üzerinden incelenmiştir. 'Yukarısı' (Sanatoryumun olduğu bölge) ve 'aşağısı' (şehirler) olarak ikiye ayrılan yaşamları büyük bir ustalıkla anlatan Mann, çocukluk zamanları, hastalık, ölüm, kurallar, yabancılar, uluslararasılık, müzik, doğa, mevsimler ve benzeri pek çok tema üzerinden modern zamanların kendi içinde de 'ayrıksı' zamanlara ev sahipliği yapabileceğini etkileyici bir biçimde ortaya koymuştur. Romanda uzun uzadıya anlatılan bu ayrıksı zaman 'kum saati zamanıdır'.

Almanya'da genç bir gemi mühendisi olarak işe başlayacak olan Castrop sanatoryuma geldikten kısa bir süre sonra, modern kültürün mottolarından biri olan 'vakit nakittir' sözünün 'yukarısı' için geçerli olmadığını öğrenir. Vakti nakite dönüştüren 'aşağısından' farklı olarak, 'yukarıda' para etmez vakit. Bu yüzden kahramanımız da, 'aşağıda' öğrendiği şekliyle zamanın hesabını tutmayı bırakıp tadını çıkarmaya başlar.

Milan Kundera'nın (2015, s.36) yavaşlık ile anımsama, hız ile unutkanlık arasında kurmuş olduğu ilişkiyi hatırlayacak olursak; 'yukarısının' kum saati zamanının H. Castrop üzerindeki etkilerinden birinin anımsama olduğunu söyleyebiliriz. Küçük yaşlarda art arda ölen anne ve babasını hiç tanımayan Castrop'un anılarında senatör olan ve kısa bir süre yanında kaldığı büyük babası önemli bir yer tutar. Böylece 'gömülmüş zamanlar' anımsama yoluyla toprağın altından çıkarılır romanda.

Yavaşlıkla veya modern kent yaşamının hükmünün geçmediği doğadaki normal akışla (zamanın normal akışıyla) anımsama arasındaki ilişkinin ne denli yoğun olabileceğini Mann (2014a) Castrop'un doğa gezilerinde de oldukça açık bir biçimde ortaya koymaya çalışmıştır: "… gözlerinin önüne serilen olağan üstü manzaraya şaşırdı kaldı –eşsiz ve dingin bir tablo gibi kapalı ve neredeyse mahrem bir görüntüydü bu. Doğaya özgü sesi dinlemek için oturdu. Kendini yaşamının daha önceki döneminde buldu birden. O döneme geri dönerken zaman ve yer öylesine silinmişti ki, insan, çağlayanın yanındaki bankta cansız bir bedenin yattığını sanırken, gerçek Hans Castrop, daha önceki bir zamanda ve değişik bir çevrede, tüm yalınlığına karşın hem tehlikeli hem de sarhoş edici bir durumla yüz yüze dolaşıyordu. On üç yaşındaydı…" (ss.151-152).

Thomas Mann, kahramanının yeni geldiği bu yere alışma süreci, yeni bir yere yerleşme, boş zaman ve dinlenme ile ilgili değerlendirmelerde bulunurken, modern kent yaşamı (aşağısı) için de çokça tanıdık olan şu soruyu sorar: Vazgeçilmeyen yaşantı kuralları insanı neden bitkinleştirir ve ilgisizliğe yol açar? Ona göre bunun nedeni, modern kent yaşamının getirdiği zorlukların neden olduğu yorgunluk ve yıpratmadan çok psikolojiktir ve zaman duygumuzla ilgilidir. Çünkü zaman, hiç kesintiye uğramadan hep aynı akarsa, elimizden kaybolmaya başlar ve zaman duygumuz, yaşam duygumuzla o denli iç içedir ki, bu duygulardan birinin zayıflaması, öbürünün de acı ve son derece yıpratıcı bir deneyimden geçmesi demektir (Mann, 2014a, s.132).

Castrop sanatoryumda geçireceği üç haftayı yaşamının esas akışını bölecek olan bir parça olarak düşünmüş ve buraya dinlenmek için gelmiştir, ancak yukarıdaki yaşamı ve bu yaşama ilişkin akış, mekâna ve zaman bağlı algıları etrafında başka başka bölünmelere de uğramıştır. Hastalığının onu salt bir bedene indirgediğini duyumsadığı zamanlarda, tek başına yaptığı doğa yürüyüşleri veya uzun uzadıya anlatılan kayak macerasında, dinlenme kürlerinde ya da son zamanlarında kendini adamışçasına gerçekleştirdiği müzik dinleme seanslarında, aşkta, ölüm düşüncesinde ve sanatoryumun bulunduğu yerin takvime bağlı olmayan zamanının her köşesinde söz konusun bölünmüşlüğü fark etmiştir. Kum saatinin her bir çevriminde yeni bir başlığın açılmasına benzer şekilde; 'aşağısının', bir düzen uğruna bölünmemişlik üzerine kurduğu tekdüzeliğe karşı 'yukarıda' zamanın dert edilmediği bir yaşam deneyimlenmektedir.

Burada, yani uluslararası Berghof Sanatoryumun gerek ortaklaşa kullanılan alanlarında gerekse de balkonlarında kitap okuyarak vakit geçirmek niyetinde olanlar çoktur, ama bu daha çok yeni gelenlerin yaptığı bir şeydir. (Oysa aylardır, yıllardır burada olanlar

kafalarını fazla meşgul etmeden, yani zamanın geçmesini veya nasıl geçeceğini dert etmeden zamanı tüketmeyi öğrenmişlerdir.) Onlar, zamanı geride bırakmanın ustası olmuşlardır (Mann, 2014a, s.337). Castrop da öyle! 'Aşağıdayken' hiçbirinin farkına varamamış olsa da burada, yani 'yukarıda' deneyimlerinin yol göstericiliği eşliğinde kendi kendine yaptığı sorgulamalarda benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Biçim ve özgürlük, zihin ve beden arasındaki kurduğu ilişkiyi zaman ve sonsuzluk arasında da kurabilmektedir (Mann, 2014b, s.64). Kum saati zamanı, Castrop ve burada yaşayanlara sonu olan bir sonsuzluğun kapılarını açmaktadır.

'Aşağıda', yani kentlerde mekan daraldıkça 'zaman'ın da daralıyor oluşunu ve zamanın modernliğin ilerleme miti için ne denli önemli olduğunu romanın ilginç karakterlerinden biri olan Herr Settembrini şu şekilde ifade ediyor: "Zamanı böylesine savurup barbarca harcamak Asya tarzıdır. İşte bu yüzden, buradaki (sanatoryum kastediliyor) Doğu'nun evlatları kendilerini bu denli evlerinde hissediyorlar. Hiç fark ettiniz mi? Bir Rus dört saat dediğinde, bizim bir saatimizi kastediyordur. Bu insanların zamana böylesine umursamaz davranmalarının ülkelerinin vahşi uçsuz bucaksızlığıyla bir ilgisi varmış gibi geliyor insana. Geniş yer, bol zaman. Zamanı bol olan ve bekleyebilen insanlar olduklarını söylerler. Biz Avrupalılar bunu yapmayız. Soylu ve hassa bölgelere ayrılmış soylu kıtamız kadardır bizim zamanımız… Zaman, kullanmaları için tanrıların insanlara verdiği bir armağandır; onu, mühendis bey (Hans Castrop kastediliyor) insanlığın ilerlemesi için kullanınız" (Mann, 2014as s.302).

Görüldüğü gibi, zamanın zamandan öte bir şey olmasını sağlamak (Mann, 2014a, s.338) 'aşağıdakilerin' (bilhassa da Batılıların) işidir. Settembrini'de 'düzlüktekiler için söylemektedir bunları. Doğrusal olarak, 'umulan' bir geleceğe akmakta olan zamandan beklentileri oldukça fazladır aşağıdakilerin. 'Yukarıda' ise zamanın neler getireceğinden ziyade nasıl kullanılabileceğidir önemli olan.

Raylarını önünde kendi döşeyen bir tren veya kıyılarını beraberinde taşıyan bir nehir gibi benzetmelere muhatap olan zamana (Musil, 2016b, s.138) zaman tanımak (Saramago, 2015, s.13) 'yukarıda' gözlemlenebilen bir durumdur. Oysa aşağıda, düzlükte durum bundan farklıdır. Mesih 'yukarıya' henüz uğramamış olsa da, 'aşağıya' gelmiştir! Modern toplumlar için, bir zaman Mesih'idir söz konusu olan. Sözgelimi, bir şeyin 'zamanın gelmesi veya gelecek olması ile Mesih'in gelmesi veya gelecek olmasına duyulan inanç arasında aşılmaz farklılıklar yoktur. Öyle ya da böyle, modernliğin ilerleme idealinin bir zaman mitine dayanıyor olması bu bakımdan anlamlıdır. Zaman, mesihi bir karaktere büründürülebilir pekala: Kurtarıcı olarak zaman.

Savaştan önceki yıllarda (I. Dünya Savaşı kastediliyor), diyor Robert Musil, gerçekten de Mesih'lerin damgasını taşıyan bir zaman yaşanmaktadır (Musil, 2016b, s.237). Hayal kırıklıkları da dahil olmak üzere, her şeyi yoluna koyacak bir gelecek beklentisi damgasını vurmaktadır 'aşağılara'. Söz konusu beklenti o denli güçlüdür ki, yaşam hızlanmış, bir acelecilik kültürü ortaya çıkmıştır. Doğanın işaretlerine bakılarak hesaplanan ya da bir kum saati zamanında olduğu gibi nitelik olarak ölçülebilen 'doğal zaman'dan, mekanik saatin icadıyla 'saat zamanına' geçmiş olan modern toplumların durup duracakları yoktur. J.M. Coetzee'nin (2012, s.197) 'Yavaş Adam' romanını bir yerinde yaptığı benzetmeyi kullanacak olursak, modern toplumlarda, yani 'aşağılarda' insanlar ışık ve hava yaratıkları olan kelebekler gibidirler. Ayakları sımsıkı toprağa basan 'yer insanları' değildir artık onlar.

İnsanlara ait olan yavaş zamanlardan sistemlere ve örgütlere ait olan hızlı zamanlara geçişe direnen 'yukarısı', 7/24 zamanın hükmünün geçmediği bir yerdir. Romanın akışı içerisinde bir yerde sorar Mann (2015b, s.245): "Zamanı anlatabilir miyiz – şöyledir ya da böyledir diye, salt onu, yani kendisini? Kesinlikle hayır… Zaman, yaşamın bir ögesi olduğu kadar, anlatımın da bir ögesidir ve nesneler nasıl mekâna bağlıysa, zaman da anlatıma bağlıdır.

Zamanın hükmü ve algılanışı bakımından, parke taşlarıyla döşenmiş kilometrelerce uzunluktaki yolda iki parke taşının arasında bitmiş otlar gibi ayrıksıdır 'yukarısı'. Öyle ki, Mann'ın (2015b, s.209; 2015b, ss.249-250) kullandığı, zamana bağlı olmayan "hep" sözcüğü, burası için de kullanışlıdır. Zaman, bir şekilde geçip-gidiyor olsa da, öznel deneyimlerde zamanın bilinçli algılanması zayıflayabilir ya da yok olabilir ama zaman, bir dereceye kadar aktif ve olgunlaştırıcı olduğundan nesnel bir nitelik taşır. Zamandan; zamanın değiştiren, dönüştüren bazen ise çürüten etkisinden uzaklaşmak bağlamından konserveler iyi bir örnektir. Konserve içinde saklamak, ne bir simya ne de arındırmadır, yalnızca korumadır. Burada büyülü olan şey kavanozların zamandan uzaklaştırılmalarıdır. Bu şekliyle, konservelerin zamanla ilgisi yoktur; zamanın dışında dizili dururlar.

Berghof Sanatoryumu ve bulunduğu bölgedeki yaşam da, bir anlamda, zamanın dışında asılı durmaktadır. Bu yüzden olsa gerek, orası, yani 'yukarısı' büyülü dağdır. Patika yollarda yürürken kır çiçeklerinin kokusunu içine çekebilecek ya da bir kar birikintisinin içine batabilecek kadar gerçek olmasına karşın, 'aşağısı' için, düzlüğün hesaplanan, kaydı tutulan koşuşturması için büyülü dağdır orası.

Tüm bunlardan sonra, modern zamanların zaman üzerindeki haklarımızı bizden çalmış olduğunu düşünebilir miyiz?

Kahramanımız 'yukarıya' ilk geldiğinde onu karşılayan kuzeni Johaim şöyle diyor: "Burada insanların zamanlarıyla nasıl rahat oynadıklarını anlatsam inanamazsın. Onlara üç hafta bir gün gibi geliyor. Göreceksin (Mann, 2015a, s.16). Oysa 'aşağıda' durum bundan farklıdır. 'Düzlükte' insanlar, postmodern zamanlarda görülen, kalıcı etkileri olmayan, yapışıp kalmayan, yükümlülükler doğurmayan, arkasında sınırlar ve görevler doğurmayan "oyun-oynama" çerçevesinin (Bauman, 2011, s.209) dışındadırlar. Sanayi modernliğinin kişilere görev ve gerekliliklerle donatılmış bir yaşamı seçtirmiş olmasının bir sonucu olarak, 'aşağıda' zamanla dilediğiniz gibi 'oynamanın' getireceği yaratıcılık ve özgürlükten yoksunsunuzdur. Modernliğin ölçüp-hesaplayan, dilimlere bölen ve maksimum fayda ilkesi gereğince yapılandırılmış zaman anlayışının kendilerine kazandırdıklarını bir tür zafer olarak görenlerin aksine 'yukarıdakiler için bu, en hafif deyimiyle, kazanılmış zaferin verilen kayıplardan sonra anlamsız hale gelmesini ifade eden, bir pirus zaferidir.[**] Modern zamanların dillere pelesenk olmuş olan 'zamanın kazandırdıkları' veya 'zaman kazanmak' da bir bakıma pirus zaferidir.

* M.Ö 280 yılında Heraclea ve M.Ö 279 yılında ise Asculum'da, Kral Pyrrhus Romalılara karşı savaşmış ve bu savaşları kazanmıştır. Ancak, özellikle Asculum savaşının sonunda iki tarafın da ciddi kaybı olmuştur. Savaşı kaybeden Romalılar bir yana Pyrrus'un ordusundan da geriye ne bir üst rütbeli kumandan ne de yeniden savaşacak kadar güç kalmıştır (Plutarch'dan akt. Stewart ve Long, 1899:204). Kral Pyrrhus'un Büyük Makedonya kralı olmak için verdiği mücadelenin bir parçası olan Asculum Savaşı sonucundaki bu tablo, hiç pahasına verilen mücadeleleri ifade eden 'Pirus zaferi' deyiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Stewart, A. ve Long, G. (1899). "*Plutarch's Lives, Volume II*". Londra: George Bell And Sons

Zamanın oldukça şaşırtıcı olduğunu ve onda açıklanması zor şeyler bulunduğunu düşünen (Mann, 2015a, s.179) 'yukarıdakiler' için zaman elle tutulamayan ancak her şeye kadir olan bir gizdir (Mann, 2015b, s.11). Bu bakımdan 'yukarıdakilerin' zamansallığı 'aşağıdakilerden' başkadır. Kişi ve toplumların zaman(ın) süresi ve akışı ile ilişkilerinin biçimi olarak da anlayabileceğimiz zamansallık (Chesneaux, 2015, s.33) bakımından 'aşağıda', yaşamda her şey için koyulmuş bir zaman, bir son kullanım tarihi varken; 'yukarıda' adı konulabilen bir son tarihe ya da son kullanım tarihine, hatta tamamlanacak olana rastlamak zordur.

Hans Castrop da bir müddet sonra 'yukarısının' zamansallığının farklılığını anlamıştır: "Yabancı bir yerde zamanın baştan ne denli yavaş geçtiği bana hep garip gelmiştir, şimdi de geliyor. Demek istediğim burada hiç sıkılmadığım; tersine, krallar gibi iyi vakit geçiriyorum ama geriye baktığımda, yani geçmişi ele aldığımda, ne demek istediğimi anlıyor musun, bana çok uzun bir süredir buradaymışım ve geldiğimden beri yüzyıllar geçmiş gibi geliyor; sen, hatırlıyor musun, 'burada ineceksin' diyene dek buraya geldiğimin tam bilincine varamamıştım. Bunun mantıkla ya da zaman ölçümüyle bir ilgisi yok; bu yalnızca bir duygu sorunsalı" (Mann, 2015a, s.134).

Castrop'un sözünü ettiği bu duygu sorunsalı, nasıl anlaşılırsa anlaşılsın, zamanın hareket halinde olması algısını değiştirmez elbette. Buradaki tek fark, zamanın hızının bir binek hayvanınki kadar olduğu zamanlarla motorlu taşıtların, sözgelimi trenin hızı arasındadır. Zaman yaşanılan yer ve koşullara bağlı olarak hızlanabilir de, yavaşlayabilir de. Örneğin, zamanın ve yerin tadını çıkarma biçiminde de görülebilecek olan yürüme bir kaçış, modernliğin motorlu taşıtlarla belirlenmeye başlayan hızına bir tepkidir de (Breton, 2014, s.14). Hem Castrop hem de diğerleri sürekli olarak altını çizmeseler de, anlatıcının satır aralarında yürümenin ve düşünmenin huzurlu mutluluğunun buraya, yani 'yukarıya' özgü oluşu sıkça ima ettiği dikkatli okuyucuların gözünden kaçmayacaktır.

Yürümek, insanda bir tür basitlik ve rahatlık duygusu canlandırabilir; acele etmeden zamanın tadını çıkarma imkânı verir ona. Kısa bir gezinti biçiminde de olsa, yürüyüş modern toplumlarımızın koşuşturmalı ve bir o kadar da endişeli yaşamını tıkayan kaygılara da geçici olarak ara verir. Otomobil sürücülerinin ya da toplu taşımanın olanaklarından yararlananların tersine doğa karşısında çırılçıplak olan yürüyüşçü 'insan düzeyindedir' artık (Breton, 2014, ss.18-19): "Serin ve bulutlu bir sabahtı ve saat aşağı yukarı sekiz buçuktu. Ne kokusu ne nemi ne de yoğunluğu olan, kolayca içe çekilebilen taze sabah havasını derin derin soludu (Castrop). Dereyi ve dar tren hattını geçti, kısa bir süre düzensizce yapılmış anayolu izledikten sonra… Patikaya saptı. Tırmanmak Hans Castrop'un hoşuna gitti; göğsü genişlemişti… Şarkı söylemeye başladı… (Mann, 2015a, s.149). Şarkı söylemek en iyi yol arkadaşıydı nasıl olsa…"

Bir rastlantı insanı olan yürüyüşçü, beden ve zaman ölçüsünde yavaşlatılmış bir zaman içerisindedir (Breton, 2014, s.25). Romanda da, Berghof Sanatoryumu ve bulunduğu bölgedeki yavaşlatılmış yaşama ilişkin çokça anlatı bulunur. Örneğin tek başına yaptığı kayak macerasında uçsuz bucaksız gibi görünen beyazlık içerisinde kar fırtınasına yakalanan ve yolunu kaybeden Hans Castrop kendine birkaç saatmiş gibi gelen uğraşlardan sonra saatine baktığında kendi kendine şunları söyler: "Saat dört buçuktu. Bu da ne demek oluyordu şimdi? Fırtına başladığında da aşağı yukarı aynı saatti. Ne yani, bütün

bu karmakarışık dolaşmaları süre süre çeyrek saat mi sürmüştü? 'Zaman bana daha uzun geldi' diye düşündü" (Mann, 2015b, s.180).

Mann'ın eserinde çokça üzerinde durduğu ve zamanla ilişki kurularak incelediği konulardan biri de ölümdür. Ölüm söz konusu olduğunda 'aşağısı' ne ise 'yukarısı' da odur aslında; ölüme karşı aynı sakınımlı tavır, gizli saklı durum burada da devam ettirilir. Ancak, Mann 'yukarının' mekân ve zaman olarak farklılaşmış ayrıksılığını kahramanları üzerinden ölüm konusunda da okuyucusuna göstermeye çalışır.

"Sana ne yapmaya karar verdiğimi söyleyeyim. Burada, ölen insanlar; büyük sıkıntılar ve acılarla yan yana yaşıyoruz ve bizi hiç ilgilendirmiyor gibi davranmamız yetmiyormuş gibi, bir de bunlarla karşılaşmaktan ve görmekten korunuyoruz. Şimdi de biz kahvaltı ederken ya da yemekteyken süvariyi kimseye belli etmeden götürecekler. Ben bunu ahlaksızca buluyorum" (Mann, 2015a, s.365).

Ölüm, diyor Lévinas (2014, s.52), başkası için sorumluluğa dönüşürse, insan, bu sorumluluk aracılığıyla kendi kendini gerçekleştirecektir. Başkasının ölümüne olan bu saygıdan, sonsuzla ilişkisi olan bir sorgulamadan yola çıkarak zamanın kendini ortaya koyması gerekecektir. Şurası açıktır ki, ölümlü insanoğlunun varlık tarzı zamandır; ölüm için varlığın geleceği olarak zaman.

Kuzeni Johaim ile birlikte karar vermişlerdi; durumu ağır olan hastalara, kadın ya da erkek, iki adsız arkadaştan yazılı küçük bir notla birlikte çiçek göndereceklerdi. Kurumun kurallarına aykırı olsa da, kim bilir, ileride belki bu hastaları ziyaret etmelerine de izin verilir ve onlarda zamanla ilişkileri kesilmeden önce bu insanlarla insancıl ve durumun gerçekliğini paylaşabilecekleri birkaç söz sarf etme olanağı bulabilirlerdi (Mann, 2015a, s.366).

Varlık zamansallıkla birlikte ortaya çıkmaktadır. Kendi varlığında kendi varoluşunu açığa çıkaran bir varlık olarak insan, canlı ve eyleyen bir varlık olmasından çok, kendi varlığının ne anlama geldiğinin farkında olan bir varlığa karşılık gelmektedir (Heidegger, 2015, ss.58-59). Romanda Thomas Mann'ın, ölüm konusu da dâhil olmak üzere, Hans Castrop ve diğer kahramanların başına gelenler ve yine onların sorgulamaları ile yolun sonunda da gelinen nokta budur; insanın zamansallığı onun varlığı ve özgürlüğünün temel koşuludur.

SONUÇ

'Aşağısı' ve 'yukarısı' vurgusu; yaşamın bu iki boyutu Büyülü Dağ'da yaşamlarımızın merkezi konularından olan zaman olgusu ve bu olguya eklemlenen diğer unsurlar üzerinden ele alınmıştır. Romanda mekânın merkezi motifi olan sanatoryumda yemek, kahvaltı, dinlenme kürleri ve yürüyüşler için bir zaman çizelgesi mevcut olsa da, bu, modern kentleri istila etmiş olan 'zaman çizelgelerinin' buradaki yaşamı da kapsadığı anlamına gelmez. Çünkü 'yukarıda', zaman çizelgelerini aşan, hatta düzenleyici, tahakkümcü ve katı zaman anlayışını itibarsızlaştıran bir zaman anlayışı söz konusudur. Bu bağlamda, romanın akışı içerisinde pek çok olay ve diyalogla da gösterildiği şekliyle, Büyülü Dağ en çok da zamanı hizaya getirici bir yerdir.

Batı'nın koşuşturmacasının, gürültüsünün ve en önemlisi kaygılı/endişeli bir varoluşun hüküm sürüdüğü savaş öncesi modern kentlerinin aksine, Thomas Mann 'Büyülü

Dağ' adlı eserinde bambaşka bir mekân ve zamanı anlatmış okuyucusuna. 'Yukarısı' olarak ifade edilen bu yer, yani Davos'taki Berghof Sanatoryumu ve bulunduğu bölgedeki yaşam, kentlerin aksine halen doğanın egemenliğinin söz konusu olduğu ve bir kum saati zamanının geçerli olduğu bir mekân olarak resmedilmiştir.

Burada ağırlığını hissettiren, nicelik olarak ölçebileceğimiz değil, nitelik olarak algılayabileceğimiz bir zamandır; bir kum saati zamanıdır. Thomas Mann Büyülü Dağ'da, nitelik olarak algılanan zamanı, modern kentlerin nicelik olarak ölçülebilen zamanından ayırarak anlatır. Öyle ki Mann doğayı sıkça teşhir ederek, 'aşağının' demiryolu üzerindeki trenin hızıyla yol alan zamanını; 'yukarının' yürüyüş hızıyla ifade edilebilecek bir zaman geri çekmeye çalışır.

"Asfaltta bitki toplamak" (Breton, 2014, s.101) zorunda kalan modern kent insanlarından farklı olarak 'Büyülü Dağ'ın' kahramanları doğayla dolaysız temas içerisindedirler. Tam da bu yüzden, 'yukarısı'nın zamanı, halen doğanın sözünün geçtiği bir kum saati zamanıdır. Yaşamın bir ögesi olduğu kadar, anlatımın da ayrı bir ögesidir zaman ve nesnelerin mekâna bağlı olmasına benzer şekilde zaman da anlatıma bağlıdır. Bu bağlamda, burada, yani Büyülü Dağ'da pek çok şey ve özel durum, zaman denizinin dalgalarının tekdüze ritmiyle vurmaz kıyıya (Mann, 2015b, s.23, Mann, 2015b, s.245).

Romanın 'yukarısının' dikkat çekici özelliklerinden biri de, tüm detaylarına varıncaya dek anlatılan sofra ve yiyecekler ile bizzat yeme ediminin kendisinin (kısa bir) zamana bağlı olmayan ve her seferinde uzun uzadıya anlatılan gerçekliğidir. Bu tarafıyla Mann, yıllar sonra küresel modern dünyanın hızına bir tepki olarak ortaya çıkan *slow food*** hareketinin bir bakıma habercisidir.

Zaman, 'yukarıda' zamanı kullanmanın üstadı olacak kadar yaşamış olanların kendi kendilerine hediye etmiş olduğu bir şeydir. Burada zaman mucizevi bir şekilde hem uzatılabilmekte hem de kısaltılabilmektedir. 'Yukarıyı', yani Berghof Sanatoryumunun bulunduğu yeri büyülü yapan şey de budur.

* Fast Food restoranları ve yeme kültürü içinde yeme ediminin kendine ayrılan zaman çokça kısalırken (bkz. George Ritzer, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek,* Çev: Şen Süer Kaya, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 197) dünyayı saran fast food furyasına dur demek için etkili bir yemek yazarı olan Carlo Petrini 'yavaş yemek' (Slow Food) hareketini kurdu. İsminden de anlaşılacağı gibi bu hareket McDonalds'ın yapmadığı herşeyi temsil etmektedir. bu hareketin bildirisinde şöyle denmektedir: "Hızlı yaşamın evrensel saçmalığına karşı gelmenin tek yolu, sakin bedenin keyfini sonuna kadar savunmak… savunmamız yavaş yemek ile sofrada başlamalı." 2001 yılında New York Times dergisi bu hareketi ve savunduğu fikri dünyayı sarsan seksen fikir arasına dahil etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Honore, Carl, *Yavaş: Hız Çılgınlığına Başkaldıran Yavaşlık Hareketi,* Çev: Esen Gür, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008, s. 60-61.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik,* Çev: Alev Türker, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları,* Çev: İsmail Türkmen, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Breton, D. Le. (2014). *Yürümeye Övgü,* Çev: İsmail Yerguz, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Chesnaux, J. (2015). *Zamanı Yaşamak,* Çev: Münir Cerit, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cootzee, J. M. (2012). *Yavaş Adam,* Çev: Dost Körpe, 2. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

Evola, J. (1994). *Modern Dünyaya Başkaldırı,* Çev: Fevzi Topaçoğlu, İstanbul: İnsan Yayınları.

Heidegger, M. (2015). *Martin Heidegger: Varlık ve Zaman,* Çev: A. Kadir Çüçen, 5. Baskı, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Honore, C. (2008). *Yavaş: Hız Çılgınlığına Başkaldıran Yavaşlık Hareketi,* Çev: Esen Gür, İstanbul: Alfa Yayınları,

Kundera, M. (2015). *Yavaşlık,* Çev: Özdemir İnce, 14. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

Lévinas, E. (2014). Ölüm ve Zaman, Çev: Nami Başer, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mann, T. (2015a). *Büyülü Dağ,* Cilt:1, Çev: İris Kantemir, 9. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

Mann, T. (2015b). *Büyülü Dağ,* Cilt: 2, Çev: İris Kantemir, 9. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

Mann, T. (2014). *Doktor Faustus,* Çev: Zehra Kurttekin, 2. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

Musil, R. (2014). *Niteliksiz Adam,* Çev: Ahmet Cemal, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ritzer, G. (2011). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek,* Çev: Şen Süer Kaya, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Saramago, J. (2015). *Kabil,* Çev: Işık Ergüden, 12. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

ÖZET

BİR 'KUM SAATİ ZAMANINDA' YAŞAMAK: BÜYÜLÜ DAĞ

Kentler zamana -saatlere ve dakikalara- bağlı modern yaşamın tam merkezidir. Kentlerde çalışma saatleri, ulaşım tarifeleri gibi planlı, başlangıcı ve bitişi kullanılan zaman sistemine göre bölümlendirilerek kurgulanan gündelik yaşam hüküm sürer. Başka bir deyişle kısa ya da uzun, belirli zamansal dilimlere bölünen bir hayat yaşanır kentlerde. Modern zaman, zaman doğrusal olarak ilerledikçe, geleceğe doğru sürekli ileri gitmeyi vaat eden, insan yapısı bir güzergâhtır. Bu sürekli ilerleme, modernliğin mottosu olarak yeryüzü cennetine doğru yürünen bir yol, kesin bir güzergahtır. Günümüzde ise zamanın tek biçimli olmasına ve katıksız doğrusallığına inanılmıyor artık. Postmodern dönem ise geçmişe ya da geleceğe değil tam olarak şimdiye mevzilenmek istiyor. Yeryüzü cenneti ise postmodern dönem için unutulan nostaljik bir ütopya. Bu çalışmada geleneksel zaman algılarından, modern zaman algılarından ve postmodern zaman algılarından faydalanılarak edebiyatçı Thomas Mann'ın 'Büyülü Dağ' romanı ele alınacaktır. Eserin geçtiği mekân olan 'yukarısı' farklı bir zaman algısı biçimi olarak 'kum saati zamanı' kavramında inşa edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: zaman; algı, modernlik; Thomas Mann; Büyülü Dağ

ABSTRACT

LIVING IN SANDGLASS' TIME: THE MAGIC MOUNTAIN

Cities are in the very center of modern life, in which the life of people is divided into short periods of time, e.g., working hours, transportation schedules. Modern life is an artificial path built by humankind that constantly promises to improve, or, in other words, to go forward. Further, this human-made path is believed to reach to an earthly paradise as well as following the motto of modern time. The time is not conceptualized as a unique single linear line anymore. In fact, the Postmodern Era seeks to be placed at this very moment, neither at the past nor in the future. Earthly heaven is only a nostalgic utopia for the most contemporary time in our Daily lives. In this article, The Magic Mountain by Thomas Mann, a novel, is discussed in terms of traditional, modern, and post-modern time perceptions. Moreover, the place that the story takes place in the novel, "Uphill", is considered to construct a different time perception, according to the term "sandglass' time".

Keywords: time; perception; modernity; Thomas Mann; The Magic Mountain